

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 11

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Правова держава: досвід, можливості,
механізми формування в сучасній Україні”,
м. Київ, МАУП, 24 квітня 2014 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 28.05.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 11: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Правова держава: досвід, можливості, механізми формування в сучасній Україні”, м. Київ, 24 квіт. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 362 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Лисецький А. С. Аграрний ринок: нова парадигма розвитку	102	Соколовська К. М. Демократичні засади судової реформи гетьмана Павла Полуботка	148
Лисовский П. Н. Мудрость как континуум духовной безопасности в противодействии международному терроризму	109	Утвенко В. В. Правове регулювання розвитку житлово-комунального господарства: зарубіжний досвід та Україна	152
Литвиненко В. І. Громадянське суспільство як запорука миру в Україні	114	Христинченко Н. П. Вплив правової держави на процес управління науковою діяльністю в Україні	156
Медвідь Ф. М. Національна безпека Української держави: становлення та шляхи забезпечення	116	Бігдаш В. Д. Фінансово-економічні механізми асиметрії інформації при формуванні правової держави	161
Муравйов К. В. Юридичний аналіз законності Постанови ВР України № 757 “Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України”	122	Бортник В. А. Особливості реформування судової системи в сучасній Україні	164
Низенко Е. І. Еволюція наукових поглядів на проблему безпеки підприємництва в сучасних умовах	127	Глушко Л. О. Психологічні особливості стилів управління в сучасних навчальних закладах	167
Пальм Н. Д. Необхідність правової підготовки фахівців соціальної сфери в українському суспільстві	131	Корінчевська І. А. Державне управління в галузі охорони здоров'я	171
Подгорна Г. В., Тьорло В. О. Інноваційний напрям імпоротної діяльності фірм на ринку 3D-принтерів	135	Котеньова О. В., Волобоєва Т. В. Особливості застосування адміністративно-господарського штрафу як виду господарсько-правової відповідальності	176
Корнієнко М. В. Місце ОВС в системі забезпечення економічної безпеки	138	Медвідь Я. Ф. Страхова справа в Україні в умовах незалежності	179
Попова А. В., Тьорло В. О. Економічні аспекти забезпечення організації імпоротної діяльності суб'єктів господарювання України на ринку банкоматів	140	Міхатуліна О. М. Державне регулювання господарської діяльності в сучасних умовах ринку	188
Радзімовська С. Ф. Державне управління в період політичної нестабільності	142	Савіовський М. Ю. Принцип субсидіарності: теоретико-методологічні можливості	191
		Савіовський С. Ю. Шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної мовної політики	197

СТРАХОВА СПРАВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Становлення і розвиток української державності, вип. 11, с. 179–187

Становлення України як незалежної, демократичної країни з ринковою економікою створило умови для виходу країни на міжнародний ринок страхових послуг. Становлення нової системи господарювання в Україні вносить принципові зміни в організацію страхової справи. Неможливо заперечувати, що при командно-адміністративній системі керування народним господарством, що домінує в ролі державної власності, та слабкої економічної відповідальності керівників і трудових колективів за її збереження, страхування ніяк не могло повною мірою виконувати свої функції. Тепер ринкові перетворення, що трансформують економічні відносини, коли товаровиробник починає діяти на свій розсуд і власний план і несе за це відповідальність, до страхування висувають нові вимоги.

Страхування — необхідний елемент виробничих відносин. Воно пов'язане з відшкодуванням матеріальних втрат у процесі суспільного виробництва. Ризиковий характер суспільного виробництва породжує відносини між людьми із попередження, подолання, локалізації і безумовного відшкодування заподіяного збитку.

Однак підприємства та організації різних форм власності, що виступають як страхувальники, відчують потребу не тільки у відшкодуванні збитку, що виражається в загибелі або ушкодженні основних фондів і оборотних коштів, а й у компенсації недоотриманого прибутку або додаткових витрат через змушені простой (неритмічні поставки сировини, неплатоспроможність оптових покупців).

Крім того, зміни зачіпають також сферу майнового й особистого страхування громадян, що безпосередньо пов'язано з інтересами населення, а проблема відшкодування втрат для людини завжди була й залишається першорядною. Багатовіковий досвід та історія страхування переконливо довели, що воно є потужним чинником позитивного впливу на економіку. Однак на шляху розвитку страхування в Україні існують різні проблеми, які можуть бути розв'язані лише за наявності відповідних умов. Нинішній стан страхування не відповідає повною мірою запитам господарюючих суб'єктів, і майбутнє його в такому вигляді безперспективне. Для реалізації можливостей страхової галузі потрібна активна державна підтримка, і чим швидше держа-

ва усвідомить роль страхування як стратегічного сектору економіки, тим швидше в Україні буде здійснений перехід до соціально орієнтованого ринкового зростання [9, 150–152].

Термін “страхування”, на думку західних філологів, має латинське походження. В основі його — слова “securus” і “sine cura”, які означають “безтурботний”. Отже, страхування відбиває ідею застереження, захисту та безпеки. У багатьох слов’янських мовах, у тому числі й в українській, виникнення терміна “страхування” пов’язують зі словом “страх” [10, 23].

У фаховій літературі етимології слова “страхування” також приділено значну увагу. Проте єдиної думки з цього питання не існує. Аналіз визначень поняття “страхування” показує, що кожне з них уточнює або доповнює попередні, залишаючи без змін їх основу.

Офіційне тлумачення цього терміна наведено в Законі України “Про страхування”: “Страхування — це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій), та доходів від розміщення коштів цих фондів” [1, ст. 1].

У Законі зафіксовано головні елементи, що формують поняття “страхування”. Це, насамперед, мета страхування — захист майнових інтересів фізичних і юридичних осіб. Наголошується, що захист забезпечується

на випадок конкретних подій, перелік яких зафіксовано в чинному законодавстві або страхових договорах. Виокремлюються джерела грошових коштів, що є ресурсами для страхових виплат. Водночас ретельне вивчення поняття “страхування” і зіставлення різних його тлумачень, які містяться в наукових працях, показують, що офіційне визначення терміна дещо перевантажене правовими аспектами.

Страхування є, насамперед, системою економічних відносин між конкретними суб’єктами господарювання, де, з одного боку, діють страхувальники, а з другого — страховики. Важливою передумовою застосування страхування є майнова самостійність суб’єктів господарювання і їхня зацікавленість у переданні відповідальності за наслідки ризику спеціалізованим формуванням. Чим ця зацікавленість більша, тим і потреба у страхуванні вища. Саме в такій площині страхування розглядається у працях учених багатьох країн ринкової орієнтації. Поняття “страхування” є неповним і тоді, коли воно не передбачає надійності і превентивного спрямування захисту [10, 23].

З урахуванням викладеного вище можна погодитися з таким визначенням поняття “страхування”: страхування — це двосторонні економічні відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вжи-

ває превентивні заходи, спрямовані на зменшення ризику, а при потребі перестраховує частину своєї відповідальності [10, 24].

Розкриваючи сутність та зміст страхування, необхідно виходити з того, що страхування — це система специфічних відносин, яка включає сукупність форм і методів формування цільових грошових коштів, їх використання з метою відшкодування збитків у разі настання непередбачуваних подій, а також на надання допомоги громадянам у разі настання певних подій в їх житті. Зазначимо, що в спеціальній науковій літературі визначають такі ознаки, які характеризують категорію страхування.

По-перше, у страхуванні завжди наявні дві сторони: страхувальник і страховик, зобов'язання і відповідальність яких регламентуються договором страхування.

По-друге, для страхування характерні замкнені перерозподільні відносини, пов'язані з солідарним розподілом суми збитку одного або кількох учасників цих відносин на всіх учасників.

По-третє, страхові фонди, створювані методом страхування, використовуються виключно з метою відшкодування збитків внаслідок настання страхових подій.

По-четверте, страхування забезпечує розподіл збитку від настання страхових подій як у просторі, так і в часі.

З огляду на ці ознаки, страхування можна визначити як економічні відносини, за яких страхувальник шляхом сплати грошового внеску забезпечує собі або третій особі в разі настання страхової події, обумов-

леної договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, а в разі необхідності перестраховує частину останнього.

З урахуванням наведених аргументів слід підходити й до визначення та характеристики функцій страхування, які сукупно мають конкретизувати його зміст у сучасних умовах. Страхування, на думку дослідників, виконує такі функції: ризикову, превентивну та заощаджувальну.

Сутність ризикової функції полягає в передаванні страховиком за певну плату матеріальної відповідальності за наслідок ризику, зумовленого подіями, передбаченими чинним законодавством або договором страхування. Саме в межах дії ризикової функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості серед учасників страхування внаслідок настання страхової події.

Сутність превентивної функції полягає в тому, що страхова компанія об'єктивно зацікавлена в більш тривалому використанні коштів страхового фонду. страхова компанія намагається зменшити ймовірність виплат шляхом зменшення ймовірності страхового випадку. З цією метою страховик може застосовувати фінансову та правову превенцію.

Зміст фінансової превенції зводиться до того, що страховик частину своїх доходів може спрямувати на фінансування превентивних заходів (фінансування заходів щодо запобігання дорожньо-транспортним при-

годам, фінансування протипожежних заходів тощо).

До правової превенції належать передбачені чинним законодавством або договорами страхування застереження, згідно з якими страхувальник повністю або частково позбавляється страхових відшкодувань. Вони охоплюють випадки протиправних дій або бездіяльності з боку страхувальника щодо застрахованих об'єктів [10, 27].

Заощаджувальна функція пов'язана з тим, що договори довгострокового страхування життя мають накопичувальний характер.

Оскільки страхування є системою економічних відносин, варто розглянути принципи, на яких ґрунтується страхова діяльність. Виходячи з того, що принцип — це фундаментальне, вихідне положення будь-якої науки, теорії, вчення, виокремлюють такі принципи страхування:

- Принцип страхового інтересу. Договір передбачає відшкодування конкретних збитків конкретної особи. Кожний індивідуальний або асоційований власник будь-якого майна мусить мати майновий інтерес в тому, щоб вкладені в об'єкт кошти не були втрачені внаслідок настання страхової події.

- Принцип максимальної сумлінності сторін. Цей принцип є основним у взаємовідносинах між страховиком і страхувальниками. Страхування можливе лише за умов високої довіри між сторонами.

- Принцип причинно-наслідкового зв'язку збитку та події, що призвела до нього. Основою договору страхування є причина виникнення збитку. Причому, одні причини ве-

дуть до страхової виплати на користь страхування, а інші — ні. Важливим є визначення саме фактичної, а не безпосередньої причини настання збитку.

- Принцип відшкодування збитків у межах реально заподіяних втрат. Сутність цього принципу полягає в тому, що страховик, сплативши страхувальникові страхове відшкодування, повинен повернути його в той фінансовий стан, в якому він перебував до настання страхового випадку. Страхування не є засобом збагачення. Воно тільки компенсує справжні втрати.

- Принцип суброгації. Сутність принципу полягає в переході до страховика, який сплатив страхове відшкодування, права вимоги, яке страхувальник має щодо особи, винної у збитках.

Зазначимо, що страхування — це найдавніша категорія соціально-економічних відносин між людьми. Окремі його елементи були відомі ще за тисячі років до нашої ери. Найпростішою формою розподілу збитку було натуральне страхування [3, 107–108].

Ознаки страхування в грошовій формі з'являються в III тисячолітті до н. е. Так, у шумерів торговцям видавали певні суми грошей у формі позики або вони мали створювати “спільну касу” на випадок утрати вантажу під час перевезення. Пізніше закони вавилонського царя Хаммурапі (1792–1750 рр. до н. е.) вимагали укладення між учасниками торговельного каравану угоди про спільне покриття збитків у разі настання несподіваної пригоди [7].

Варто звернути увагу на те, що найпростішою формою страхування

була колективна взаємодопомога. Найбільшого поширення взаємне страхування набуло у Стародавньому Римі, де здійснювалося взаємне страхування ритуальних витрат. Гроші накопичувались у професійних колегіях і спілках. Цільове їх використання забезпечувалося правовими гарантіями.

За середньовіччя страхування здійснювалося через гільдії та цехи. Стосунки між членами були тіснішими, ніж у колегіях Стародавнього Риму. Принцип взаємодопомоги закріплювався в статуті гільдії. Варто зауважити, що взаємне страхування не мало на меті отримання прибутку, воно ґрунтувалося на принципах “наступного розкладення шкоди”.

Активного розвитку страхування набуває в період капіталізму. Поступово його “товариська” форма перетворюється на “товарну”. На початку 60-х років XVIII ст. на Заході налічувалося близько 100 видів майнового та особистого страхування. У 1706 р. було створено перше товариство страхування життя. В багатьох європейських країнах виникли акціонерні страхові компанії, які займалися морським страхуванням, страхуванням на випадок пожежі [7].

У Росії, куди класичне страхування прийшло із Західної Європи, існували майже всі відомі на ті часи види страхування: морське страхування, страхування від вогню, страхування будівель, засобів транспорту, вантажів тощо. Певного розвитку набуло страхування життя.

Після подій 1917 р. страхування оголошується державною монополією. Проте розвивається воно нерівномірно, з відставанням від західних

країн. Динамічному розвитку страхової справи в країні заважали наявність лише однієї страхової компанії — Держстраху СРСР, а отже, відсутність конкуренції, нормальних ринкових відносин [7].

Початок 1990-х років в Україні ознаменувався значними політичними та економічними змінами. Позитивних змін зазнає й страхування — було скасовано державну монополію у цій сфері. Виникли нові страхові компанії, почав формуватися страховий ринок, який поступово стає невід’ємною складовою нового господарського механізму.

Перший спеціальний нормативний акт, що регламентував страхову діяльність, був прийнятий тільки в 1993 р. Навряд чи можна говорити про яку-небудь його істотну роль і піддавати серйозному аналізу, тим більше, це був навіть не закон, а Декрет Кабінету Міністрів “Про страхування”, хоч і мав статус законодавчого акта [2, 328; 5, 6–9].

Прийняття в 1996 р. Закону України “Про страхування” зробило вітчизняний страховий ринок більш цивілізованим. Головним перетворенням стало підвищення розміру мінімального статутного фонду страхової компанії і прив’язка його до поточного офіційного курсу євровалюти. Законом були також підвищені вимоги до страхових резервних фондів компаній, а також були детально врегульовані всі види страхування. Проте у зв’язку з неспроможністю зазначеного Закону врегулювати низки положень, у 2001 р. було прийнято Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування”. Основним досягненням цьо-

го Закону було те, що іноземні страховики набули право створювати в Україні тільки спільні підприємства зі своїми українськими партнерами [6, 137–149; 8, 148–151].

Кількість страхових компаній станом на 30 вересня 2008 р. становила 475, що порівняно з III кварталом 2007 р. на 7,5 % більше. Порівняно з початком року, кількість компаній за 9 місяців 2008 р. зросла на 29 (рис. 1). Станом на 30 вересня 2008 р. кількість компаній з іноземними інвестиціями становила 80. За липень–вересень 2008 р. до Держреєстру було включено одну нову страхову компанію, яка має у статутному фонді іноземний капітал [4].

Зростання обсягів страхової діяльності стало одним із факторів росту страхових резервів та активів (рис. 2). Розміщення страхових резервів здійснюється відповідно до ст. 31 Закону України “Про страхування”, де визначено перелік активів за відповідними категоріями.

Разом з тим, основною проблемою для страховиків залишається

недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів. Особливо гострою є проблема забезпечення довгострокових зобов’язань за договорами страхування життя [4].

Протягом 2008 р. зберігалася позитивна динаміка зростання активів страховиків. За січень–вересень загальні активи зросли до 37,3 млрд грн, що на 25,8 % більше порівняно з аналогічним періодом 2007 р.; величина активів, визначених ст. 31 Закону України “Про страхування”, становила 22,2 млрд грн, що на 26,4 % перевищує обсяг станом на 30 вересня 2007 р. [4].

Загальний обсяг сформованих страхових резервів станом на 30 вересня 2008 р. становив 9899,2 млн грн, у тому числі [4]:

- резерви зі страхування життя — 1275,7 млн грн;
- технічні резерви — 8623,5 млн грн.

Розміщення страхових резервів відбувається згідно зі ст. 31 Закону України “Про страхування”, де визна-

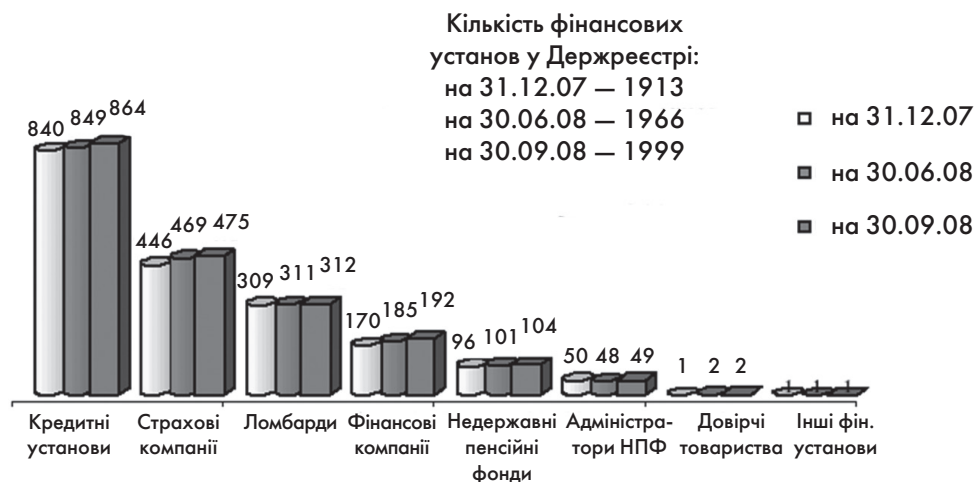

Рис. 1. Динаміка кількості небанківських фінансових установ за їх видами

Рис. 2. Динаміка активів та обсягів страхових резервів за 2007–2008 рр. (на кінець кварталу)

чено перелік активів за відповідними категоріями. Станом на 30 вересня 2008 р. обсяг активів за визначеними законом категоріями становив 22169,7 млн грн, з них 9899,2 млн грн становлять активи на покриття страхових резервів. На рис. 3 наведено структуру загальних активів за визначеними законом категоріями [4].

Отже, наразі, вітчизняний страховий ринок порівняно з провідними країнами, де він розвивається протягом кількох століть, ще молодий, і перебуває у стадії формування. Тому його частка у вітчизняній економіці ще доволі мала.

Підсумовуючи проаналізоване питання, можна констатувати таке.

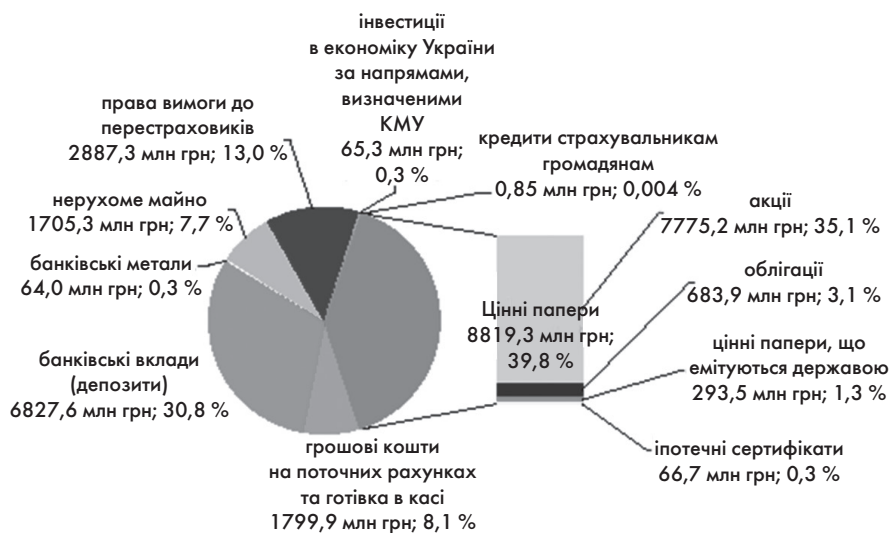

Рис. 3. Структура активів за визначеними законом категоріями, станом на 30 вересня 2008 р.

По-перше, страхування можна визначити як економічні відносини, за яких страхувальник шляхом сплати грошового внеску забезпечує собі або третій особі в разі настання страхової події, обумовленої договором або законом, суму виплати страховиком, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, здійснює превентивні заходи щодо зменшення ризику, а в разі необхідності перестраховує частину останнього. Нині існують такі ознаки, які характеризують категорію страхування: у страхуванні завжди наявні дві сторони: страхувальник і страховик, зобов'язання і відповідальність яких регламентуються договором страхування; для страхування характерні замкнені перерозподільні відносини, пов'язані з солідарним розподілом суми збитку одного або кількох учасників цих відносин на всіх учасників; страхові фонди, створювані методом страхування, використовуються виключно з метою відшкодування збитків внаслідок настання страхових подій; страхування забезпечує розподіл збитку від настання страхових подій як у просторі, так і в часі.

По-друге, основними принципами здійснення страхової діяльності в Україні є: принцип страхового інтересу (договір передбачає відшкодування конкретних збитків конкретної особи); принцип максимальної сумлінності сторін (страхування можливе лише за умов високої довіри між сторонами); принцип причинно-наслідкового зв'язку збитку та події, що призвела до нього (основою договору страхування є причина виникнен-

ня збитку); принцип відшкодування збитків у межах реально заподіяних втрат (страховик, сплативши страхувальникові страхове відшкодування, повинен повернути його у той фінансовий стан, в якому він перебував до настання страхового випадку); принцип суброгації (до страховика, який сплатив страхове відшкодування, переходить право вимоги, яке страхувальник має щодо особи, винної у збитках).

Література

1. Закон України "Про страхування" від 7 квітня 1996 р. // ВВР України. — 1996. — № 18. — Ст. 78.
2. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підруч. — К.: Прецедент, Моя книга, 2007. — 448 с.
3. Дацій Н. В. Страхування: Навч. посіб. / Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". — Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2005. — 146 с.
4. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 9 місяців 2008 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
5. Кінашук Л. Л. Страхове право: Підруч. — К.: Атіка, 2007. — 256 с.
6. Лібанова Е. М., Новіков В. М., Макарова О. В., Садова У. Я., Андрусишин Н. І. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку / Е. М. Лібанова (відп. ред.) / Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України. — К., 2006. — 179 с.
7. Матеріали Міжнародного Ялтинського форуму. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.cbs.org.ua.
8. Медвідь Ф. М., Шпаковата В. В. Правове регулювання страхової ді-

- яльності в Україні // Формування правової держави в Україні: Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. — Тернопіль: ТзОВ “Терно-граф”, 2008. — С. 148–151.
9. *Медвідь Я. Ф.* Особливості державного регулювання і нагляду за страховою діяльністю в Україні // Наше право. — 2013. — № 13. — С. 149–152.
10. *Страхування: договори, суд, законодавство: Наук.-практ. посіб. / Уклад. Л. Л. Нескороджена / Центр правових досліджень Фурси.* — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2007. — 544 с.